

מסכת הוריות

פרק ראשון 'הורו בית דין'

דף ב'

משנה

הורו בית דין לעבור על א' המצוות
האמורות בתורה, כגון שהורו שחלב או דם
מותר, והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם. בין שעשו בית דין ועשה
היחיד עמהם², כגון שאכל דם או חלב עמהם, בין שעשו ועשה אחריהן
בזה אחר זה, בין שלא עשו הם ורק הוא עשה, פטור מלהביא כשבה
ושעירה הואיל ותלה בבית דין ועשה על פיהם.

ידע אחד שטעו או תלמיד ראוי
להוראה חייב
הורו בית דין וידע אחד מהן שטעו, או תלמיד
והוא ראוי להוראה, אם אותו אחד או אותו
תלמיד עשה על פיהם³, בין שעשו ועשה עמהן, בין שעשו ועשה
אחריהן, בין שלא עשו ועשה, הרי זה חייב מפני שלא תלה בבית דין. זה
הכלל: התולה בעצמו חייב והתולה בבית דין פטור.

גמרא

מהי ההוראה המחייבת בפר
העלם דבר
אמר שמואל, לעולם אין בית דין חייבים בפר
העלם דבר של צבור, עד שיאמרו להם 'מותרים
אתם'. אם הקהל או רובו עשו על פי בית דין⁴, אינה הוראה גמורה לחייב
קרבן ושהיחיד יהיה תולה בבית דין. רב דימי מנהרדעא אמר, ההוראה
לא נגמרה לחייבם עד שיאמרו 'מותרים אתם לעשות'. אמר אביי,
שנינו כדברי רב דימי במשנה, זקן ממרה שחזר לעירו שנה ולימד כדרך
שלימד פטור, הורה לעשות חייב. משמע שרק כשאמר מותרים אתם
לעשות הוראתו נגמרה. ורבי אבא אמר, ששנינו כדבריו במשנה במסכת

1 סנהדרין גדולה כמו שדרשו בת"כ עדת ישראל עדה המיוחדת בישראל זו סנהדרין גדולה. תוס'.

2 צ"ע אם בית דין עצמן חייבים להביא כשבה או שעירה או שהם פטורים לגמרי. תוס'.

3 שלא תלה ממש בבית דין שהוא יודע שטעו, וא' בגמ' העושה מפי עצמו חייב בהוראת בית דין פטור. רש"י.

4 בין למי שאמר שבית דין מביאים פר, ובין למי שאמר שצבור מביאים פר ולא בית דין..

יבמות, בית דין⁵ שהורו לאשה להנשא על פי עד אחד שמעיד שבעלה מת, והלכה וקלקלה, ואחר כך נמצא בעלה, חייבת בקרבן מפני שלא תלתה בבית דין שהרי לא התירו לה אלא להנשא. וממה ששנינו הורו לה בית דין להנשא ולא התירוה בית דין, יש ראייה שהוראתם לא נגמרה עד שיאמרו מותרים אתם לעשות. רבינא אמר ששנינו כדבריו במה ששנינו במשנתנו, הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה. ומסיקה הגמרא שאכן אין להביא עוד ראיות לדבר.

ויש אומרים בלשון אחרת, ששמואל אמר שאין בית דין חייבים עד שיאמרו להם 'מותרים אתם לעשות'. ורב דימי מנהרדעא אמר, שההוראה נגמרה אפילו שאמרו 'מותרים אתם'. הקשה אביי על דברי רב דימי ממה ששנינו⁶, חזר לעירו ושנה או לימד כדרך שלימה, פטור. הורה לעשות, חייב. ורבי אבא הקשה ממה שנינו, הורו לה בית דין להנשא והלכה וקלקלה חייבת בקרבן שלא התירו לה אלא להנשא. ורבינא הקשה ממה ששנינו, הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה, משמע שהוראתם אינה גמורה עד שיאמרו מותרים אתם לעשות⁷. ומסיימת הגמרא, שאין להקשות עוד.

הגמרא שואלת על מה ששנינו והלך היחיד רבא א' יחיד שע' ע"פ או שהו' שחלב מו' ונתח' חלב בשומן ועשה שוגג על פיהם, מדוע לא אמרו עשה על פיהם? אמר רבא, התנא אומר שני דברים, 1. שאם היחיד עשה בשוגג, שבית דין הורו שחלב מותר, ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו שפטור, הואיל וגם אילו היה נודע שהוא חלב לא היה חוזר בו, שהרי בית דין הורו שחלב מותר. 2. או שעשה על פיהם ממש, שבית דין הורו שחלב מותר והלך ואכל חלב על פיהם.

5 בית דין זה אינו סנהדרין גדולה, ומ"מ יש את הדין הזה שאם האשה עשתה כמו שהורו היתה פטורה כיון שתולה בבית דין. תוס'.

6 לא הקשו ללישנא קמא לשמואל כמו שהק' כאן לרב דימי מפני שללשון הראשונה אפשר לומר שרב דימי בא לפרש את דברי שמואל. תוס'.

7 כאן א' לענין קרבן עד שיא' מותרין לעשות וה"ה שאין לתלמיד לסמוך על דברי רבו בהוראה עד שיא' כך. ומה ששנינו בפ' יש נוחלין אין למידין הלכה על פי מעשה, שאם יאמר לך אדם ראיתי מעשה שאירע בכה"ג שהורו כן אין לסמוך על דבריו שמא לא עיין היטב, עד עד שיביא לו מתוך ההלכה. כמה שא' בירושלמי, אין למידין לא מהלכות ולא מהגדות ולא מן התוספתא אלא מפי התלמוד. תוס'.

ו"א שרבא א' שפטור כשעשה בשוגג ע"פ

ויש אומרים שרבא אמר שהמשנה אומרת דבר אחד⁸, שהיחיד פטור רק אם עשה בשוגג

על פיהם ממש, כשהורו לו שחלב מותר וידע שהוא חלב ואכלו על פי הוראת בית דין. אבל אם שגג שלא על פיהם, כשהורו לו שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו בשוגג, חייב שלא תלה עצמו בבית דין.

רמי בר חמא הסתפק בדבר ורמי בר חמא הסתפק בדבר מה הדין כשבית דין הורו שחלב מותר, ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו. ורבא הביא ראיה שפטור ממה ששנינו, הלך יחיד ועשה שוגג על פיהם. ואמרו זאת לרבות שהיחיד פטור גם כשבית דין הורו שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו. ודוחה הגמרא את הראיה שאפשר לומר שהוא פטור רק כשעשה בשוגג על פיהם ממש, אבל אם הורו לו שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב. ויש אומרים שרבא הביא ראיה ממה ששנינו, הלך יחיד ועשה שוגג על פיהם שהוא פטור רק כשעשה בשוגג על פיהם, אבל נתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב. ודוחה הגמרא שאפשר לומר שהמשנה אומרת שהוא פטור או כשעשה בשוגג או כשעשה ממש על פיהם.

והורו בית דין ונתחלף ואכלו רב ומביאה הגמרא, שרב ורבי יוחנן נחלקו בדבר זה. רב אמר שאם בית דין הורו שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו פטור, מפני שהוא תולה בבית דין, ויחיד שעשה בהוראת בית דין פטור. ורבי יוחנן אמר שחייב, הואיל ולא עשה זאת על פיהם ממש, ונחשב כתולה בעצמו.

מקשה הגמרא על רבי יוחנן ממה ששנינו, ממה שנאמר: "מַעַם הָאָרֶץ בַּעֲשָׂתָהּ" ולא כל עם הארץ, לומדים שמומר אינו מביא קרבן על שגגתו. רבי שמעון בן יוסי אומר משום רבי שמעון, שהכתוב אומר: "או הוֹדַע אֱלֹוֹי חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ", השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו. לא שב מידיעתו, אינו מביא קרבן על שגגתו, ומומר אינו שב מידיעתו⁹. ואם כן, גם במקרה שבית דין הורו שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן הוא לא שב

8 אין להק' שלא יא' אלא אם על פיהם וממילא משמע דוקא על פיהם, שמא נא' שה'ה נתחלף לו. תוס'.
9 והגמרא לק' או', שלכאורה ההבדל ביניהם הוא במומר שאכל חלב והביא קרבן על הדם. רש"י.

מידיעתו, שהרי בית דין הורו לו שחלב מותר? אמר רב פפא שרבי יוחנן סובר שכאשר הוא לא עשה ממש על פיהם של בית דין אלא שנתחלף לו חלב בשומן. כשיוודע לבית דין שטעו והם יחזרו בהם גם הוא יחזור בו והוא נקרא 'שב מידיעתו' וחייב.

רב מודה שאינו משלים לרוב
אמר רבא, אפילו שלרב גם מי שנתחלף לו חלב בשומן פטור, מודה שאותו יחיד אינו משלים לרוב צבור, ואם בית דין אמרו שחלב מותר וחצי צבור עשו על פיהם ואכלו חלב ממש, והוא נתחלף לו חלב בשומן, אין מביאים פר העלם דבר, מפני שהכתוב אומר "בְּשִׁגָּה" עד שיהיו כולם בשגגה אחת.¹⁰

הרישא נשנתה בלא זו אף זו
הסיפא בזו ואצ"ל זו
הגמרא שואלת למה צריך לשנות במשנה את כל אלו, שעשה עמהם או שעשה אחריהם או שלא עשו ועשה? ומבאר הגמרא, שלגבי הרישא אין קושיא כיון שנשנתה בדרך של 'לא זו אף זו'. לא רק זו שעשה עמהם שהוא ודאי תולה בבית דין שפטור, אלא אף זו שעשה אחריהם הוא תולה בבית דין ופטור. ולא זו שעשה אחריהם, אלא אף זו שלא עשו בית דין ועשה הוא פטור, שתולה בבית דין. אלא בסיפא ששנו לחיוב צריך לשנות להיפך. הורו בית דין וידע א' מהן שטעו או תלמיד וראוי להוראה והלך ועשה על פיהם חייב בין שלא עשו ועשה, ובין שעשה אחריהם ובין שעשה עמהם, לפי שלא תלה בבית דין? עונה הגמרא, שהסיפא נשנתה בדרך של 'זו ואין צריך לומר זו'. לא רק שחייב בזו שעשה עמהם הוא לא תלה בבית דין, ואין צריך לומר שחייב בזו שעשה אחריהם שבודאי לא תלה בבית דין וחייב קרבן, וכל שכן שאין צריך לומר שחייב כשלא עשו ועשה.

תלמיד אפילו גמיר ולא סביר או
סביר ולא גמיר
למדנו במשנה שאם ידע אחד מהן שטעו או תלמיד וראוי להוראה, אם עשה חייב. שואלת הגמרא, מדוע המשנה צריכה לכפול 'תלמיד וראוי להוראה'? אמר רבא, אם המשנה הייתה כותבת רק אחד מהם, הייתי אומר שהמשנה מדברת רק ב'גמיר וסביר' שהוא מי שגם למד את הדבר וגם מבין דבר מתוך דבר, ולכן כתבה המשנה גם תלמיד וראוי להוראה לומר אפילו 'גמיר

10 צ"ע אם רוב צבור עשו בזה הענין שנתחלף להם וכולם בשגגה אחת אם בית דין חייבים. תוס'.

ולא סביר! שאלו אביי, והרי תלמיד הראוי להוראה משמע מי שלמד את הדבר ומבין דבר מתוך דבר? אמר לו רבא, אם המשנה היתה אומרת רק ראוי להוראה, היינו אומרים שהוא גמיר וסביר, ומהמשנה היתה אנו לומדים אפילו אם הוא 'גמיר ולא סביר', או שהוא 'סביר ולא גמיר'¹¹.

ראוי להוראה כמו בן עזאי ובן זומא וטעו במצוה לשמוע ד' חכמים שואלת הגמרא, מה הכוונה ב'ראוי להוראה'? אמר רבא, תלמיד ראוי להוראה כמו שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא, שהיו יושבים לפני חכמים והיו ראויים להוראה. אמר לו אביי, הרי אם ידעו שבית דין טעו ועשו על פיהם הוא מזיד, ומדוע חייבים להביא קרבן? אמר רבא, ולדברך קשה על מה ששנינו בברייתא שלומדים מהכתוב "בַּעֲשֻׁתָּהּ אֶחָת" שיחיד העושה מפי עצמו חייב, והעושה בהוראת בית דין פטור. כיצד? אם בית דין הורו שחלב מותר ונודע לאחד מהן שטעו, או תלמיד יושב לפניו וראוי להוראה כגון שמעון בן עזאי, יכול יהיה חייב¹²? תלמוד לומר: "בַּעֲשֻׁתָּהּ אֶחָת" העושה מעצמו חייב על פי בית דין פטור. הרי מפורש שהכוונה כגון שמעון בן עזאי? אלא הוא חייב כשידע שאסור וטעה במצוה לשמוע דברי חכמים, וחשב שצריך לשמוע אפילו כשאמרו לעבור על איסור. וכן אני אמרתי כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא, כשטעו במצוה לשמוע דברי חכמים.

התולה בעצמו חייב לרבות ומבעט בהוראה למדנו במשנה שהכלל, שכשתולה בעצמו חייב. ומביאה הגמרא ששנינו, הכלל בא לרבות מי שהוא 'מבעט בהוראה', שאפילו שבית דין הורו שחלב מותר אם עשה על פיהם ואכל חלב חייב, מפני שהוא רגיל להיות מבעט ואכל חלב לא שתלה בבית דין אלא שעשה מפי עצמו. ושנינו שהכלל התולה בבית דין פטור, בא לרבות שאם בית דין הורו וידעו שטעו וחזרו בהם, בין שהביאו כפרתן ובין שלא הביאו, והיחיד הלך ועשה על פיהם פטור, מפני שעשה ברשות בית דין. שואלת הגמרא, הרי שנינו במפורש

11 ולעולם תלמיד ראוי להוראה הוא מי שלמד ומבין דבר מתוך דבר. רש"י. תוס' שואלים שישנו רק תלמיד שאינו ראוי להוראה. וי"ל שבא לומר שאפ' גמיר וסביר הוא שוגג שטעה במצוה לשמוע דברי חכמים וחייב ולא נא' שהוא מזיד. תוס'.

12 ברייתא בת"כ וגורסי' בה כגון שמעון בן עזאי ולהכי הק' ממנה ולא מהמשנה, שדוחק לומר ששמעון בן עזאי היה טועה במצוה לשמוע דברי חכמים. ולפ"ז לא גורסי' וידי נמי כו'. תוס'.

במשנה לקמן, שרבי שמעון פוטר? עונה הגמרא, שהתנא שונה את הכלל ואחר כך מפרש אותו.

אמר רב יהודה בשם שמואל, מה ששנינו במשנה זה הכלל התולה בעצמו חייב תולה בבית דין פטור, הם דברי רבי יהודה. אבל חכמים אומרים שיחיד שעשה בהוראת בית דין חייב.

ומביאה הגמרא שהמקור לדברי רבי יהודה ממה ששנינו בברייתא, יש בכתוב שלשה מיעוטים "נֶפֶשׁ תַּחֲטָא", "אֶחָת תַּחֲטָא", "בְּעֶשְׂתָּה תַּחֲטָא"¹³, מכאן שהעושה מפי עצמו חייב בהוראת בית דין פטור¹⁴.

א"א לומר שבית דין מביאים פר כשלא הורו שהייתי אומר שמיעוט קהל שחטאו חייבים שאין בית דין מביאין על ידיהם פר. אבל רוב קהל שחטאו יהיו פטורים שהרי בית דין מביאין על ידיהם פר. תלמוד לומר "מֵעַם הָאָרֶץ" אפילו רובה ואפילו כולה. ומבררת הגמרא במה חטאו. אם הקהל חטאו בשגגת מעשה שלא בהוראת בית דין, הרי בית דין לא מביאים עליהם פר כיון שלא הורו? אלא שבית דין הורו שחלב מותר, ושמיעוט קהל חטאו ועשו על פיהם חייבים להביא חטאת כשבה או שעירה, שהרי בית דין אינם מביאים עליהם פר. אבל רוב צבור שעשו בהוראה יהיו פטורים, ת"ל "מֵעַם הָאָרֶץ" שאפילו רובם חייבין. האם אפשר לומר שצבור מביאים קרבן?, הרי "מֵעַם הָאָרֶץ" כתוב בשגגת מעשה ואי אפשר ללמוד מכאן שרוב קהל יתחייבו בהוראה!.

אלא בשגגת מעשה אלא הברייטא אומרת, שמיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה חייבים להביא כשבה או שעירה, כיון שגם כשהורו בית דין ומיעוט קהל עשו על פיהם, אין בית דין מביאים פר¹⁵. ואולי כשרוב צבור שעשו בשגגת מעשה פטורים, שהרי בית דין מביאים עליהם פר בהוראה? ת"ל "מֵעַם הָאָרֶץ" אפילו

13 בירושלמי הק' שבכ"מ או' שמיעוט אחר מיעוט בא לרבות ותי' שאו' כך דוקא במקום שהם זוגות. ורשב"א פי' בנדה שכשהמיעוט בא למעט דבר אחד כמו בכהנים כהן ולא ישראל הוא בא לרבות, אבל כשבל אחד בא לדבר אחר כל המיעוטים באים למעט. תוס'.

14 במסכת שבת בפרק המצניע מפ' את ג' המיעוטים לר' יהודה. אחד למעט זה עוקר וזה מניח, ואחד למעט זה יכול וזה יכול, ואחד למעט יחיד שעשה בהוראת בית דין שפטור. רש"י.

15 וכמו שחייבים בהוראה כך הם חייבים בשגגת מעשה בלא הוראה. רש"י.

רובו, וכל אחד מהם מביא כשבה או שעירה לחטאת. ומכאן שחכמים
סוברים שיחיד שעשה בהוראת בית דין חייב.

שאל רב פפא מה הראיה שמיעוט שחטאו
בהוראה חייבים, אולי הברייטא אומרת

יחיד שעשה בהוראת בית דין
חייב

כשמיעוט הקהל חטא בשגגת מעשה חייבים, לפי שאין בית דין מביא
עליהם קרבן בהוראה. אבל מיעוט שחטאו בהוראה לא רק בית דין לא
מביאים קרבן אלא גם המיעוט עצמו אינו מביא קרבן? עונה הגמרא,
שאם מיעוט שחטא בהוראה פטורים, אין הוכחה שכשחטאו בשגגת
מעשה חייבים שיתכן וגם הם פטורים. ואם כן, מדוע ממשיכה הברייטא
ללמוד שרוב קהל שחטאו בשגגת מעשה חייבים, הרי יש תחילה לברר
שהמיעוט חייבים בשגגת מעשה, ולבסוף נחזור על רובם לחיוב בשגגת
מעשה. אלא משמע שבמיעוט שחטאו בהוראה פשוט לתנא שהם חייבים
כשבה ושעירה, שיחיד שעשה בהוראת בית דין חייב. וכמו שהם חייבים
בהוראה חייבים כשחטאו בשגגת מעשה. וכיון שהתנא סובר שמיעוט
חייבים בשגגת מעשה גרידא הוא מחזור על רוב לחיוב. ומכאן שיחיד
שעשה בהוראת בית דין חייב¹⁶.

16 תוס' אומרים שיש לגרוס כגירסת ספרים שגורסים מאי אריא מיעוט מרוב, כלומר במה שונה מיעוט מרוב.
וממה שבמיעוט פשוט לו משום שהמיעוט מביאים בהוראה כשבה או שעירה. תוס'.